

Příběh jednoho zmizelého světa Lékárna U bílého jednorožce v Praze, její osud a osud jejích majitelů (nejen) ve dvacátém století¹

Tomáš Arndt – František Dohnal

Lidé, kteří přijdou na Staroměstské náměstí v Praze, věnují často pozornost proslaveným památkám, ale příliš si nevšimnou domu v rohu náměstí nedaleko ústí Celné ulice. Jen málokoho zaujme kamenná socha chlapce a beránka, natož aby si povšiml pamětní desky připomínající pobyt Alberta Einsteina v metropoli. Téměř nic pak nepřipomíná dějiny menšiny mezi menšinou, pražských německých Židů. Osobnosti spojené s tímto domem nicméně v řadě ohledů přesahují dějiny Prahy i Čech. Nebyl to ovšem jen dům, nýbrž i slavná lékárna, jejíž staletou existenci ukončil v květnu 1945 německý zápalný granát.

Počátky této lékárny spadají podle některých zdrojů až do 13. století, kdy existovaly v Praze pouze dvě lékárny. Zatím můžeme jen zvažovat, zda vznikla z lékárny označované jako „týnská lékárna nemocniční“. Jednalo se o středověkou nemocnici — tehdejší „špitál“ či „hospitál“, jenž v Praze na Starém Městě v Týnském dvoře fungoval pro zahraniční kupce již ve druhé polovině 10. století. Domněnka, že tu již v roce 1135 existovala lékárna, se jeví jako neopodstatněná.² To, co někteří odborníci považují za lékárnu, byl zřejmě malý sklad léčiv při hospitálu, tehdy označovaný jako *armarium* (skříň nebo místnost s léčivý).³ Původní význam slova *apotheca*, stejně jako *apothecarius*, byl mnohem širší a neznamenal s jistotou lékárnu či lékárníka. Mohlo i znamenat sklad, krám či kramáře nebo kupce.⁴

Ve druhé polovině 13. století působili v Praze nejméně dva lékárníci. První z nich byl v roce 1275 Conradus, apothecarius Pragensis (přičemž panují jisté pochybnosti, zda se jednalo skutečně o lékárníka; je možné, že šlo o církevního hospodáře, pověřeného vedením skladu léčiv). Druhý z nich z roku 1287, Magister Bandinus di Are-

1 Tato studie byla zpracována v rámci grantu Univerzity Karlovy číslo SVV 260417.

2 HANZLÍČEK, Zdeněk, *Lékárna v Týnském dvoře v Praze roku 1135*, in: Československá farmacie: časopis Farmaceutické společnosti, Praha 1974, 23 (2), s. 85–87.

3 DOHNAL, František, *Studijní texty k dějinám farmacie*, Praha 2014, s. 35.

4 BOUZOVÁ, Z. O. — RUSEK, Václav, *K původnímu významu slova apotheca*, in: Farmaceutický obzor, 1963, roč. 32, č. 6, s. 279–281.

cio (z italského města Arezzo),⁵ který byl již zcela prokázaným lékárníkem českého krále Jana Lucemburského (do roku 1325). Na konci století přibyla ještě zmínka o třetím lékárníkovi, který je jmenován jako Conradus dictus Riczhardus apothecarius (1296).⁶

Původně byla lékárna na Staroměstském náměstí v domě s číslem popisným 603. Později došlo k jejímu přestěhování do domu U kamenného beránka (č. p. 551). Tento dům patřil podle historika Jiřího Čarka (*Z dějin staroměstských domů*) k nejstarším pražským domům. V jeho sklepech byly zjištěny pozůstatky dvou románských stavení. Původně se dům jmenoval podle svých majitelů — kolem roku 1500 nesl označení Pelechovský a posléze v 16. a 17. století Trčkovský. Na jeho stavebním vývoji si lze povšimnout řady stylů, a to včetně nejstaršího, protože dům U kamenného beránka byl románského původu. Doposud jsou v suterénu zachovány zůstatky románského obytného domu.⁷

Nový dům byl vystavěn ve 14. století na půdorysu dvou sousedních románských domů. Loubí domu pochází z roku 1330. Kolem roku 1530 byl přestavěn, fakticky vzato ve stylu rané renesance. Z tohoto roku pochází i domovní znamení, podle něhož dům nese jméno — beránek s jedním rohem, kterého vede na provázku chlapec. Nákladnou přestavbu si objednali tehdejší majitelé — Trčkové. Na počátku 17. století bylo na domě přistavěno další patro a nad ním vystavěn pozdně renesanční rozeklaný štít. Od roku 1725 vlastnil určitý čas dům architekt František Maxmilián Kaška. V roce 1770 byl dům opatřen pozdně barokní fasádou. Poslední úprava probíhala za majitele Šmolky. Jednalo se o pozdně klasicistní přestavbu podle plánů architekta Jana Bílského ve druhé polovině 19. století. Tehdy byly v rámci přestavby pozdně renesanční štíty nahrazeny dalším patrem domu.⁸

Dějiny lékárny s ním byly nicméně spojeny od začátku 15. století. Tehdy byl dům ve vlastnictví jistého Janka Lva, který jej odkázal lékárníkovi (tehdy označovaném jako apatekář) jménem Kuneš. Bylo to v roce 1429 a mělo se jednat o královského apatekáře.⁹ Lékárník Kuneš byl zakladatelem lékárny v tomto domě. V roce 1476 zakoupil za 200 kop dům kramář Jíra (a jeho manželka Dorota), řečený též Pelech a odtud dostal dům první název — Pelechovský. V roce 1496 jej majitelé prodali Mikuláši st. Trčkovi z Lípy. Dům zůstal v držení mocného rodu Trčků, který jej vlastnil do roku 1605 (právě po nich byl označován až do konce 17. století jako Trčkovský).

V roce 1652 byl majitelem domu lékárník Jakub Coelestinus, po něm byla také někdy lékárna nazývána „Coelestinovou“ či „Celestinovou“. Na konci 17. století byl již jako její držitel zmiňován Fidelis Weibel, který vykonal zkoušku v roce 1675. Jednalo se jistě o zámožného lékárníka, protože vlastnil ještě lékárnu „U zlatého noha“ na Koňském trhu na Novém Městě pražském, kde byl navíc i radním.¹⁰

5 SCHELENZ, Hermann, *Geschichte der Pharmazie*, Berlin — Heidelberg 2013, s. 372.

6 BRONCOVÁ, Dagmar (ed.), *Historie farmacie v českých zemích*, Praha 2003, s. 17.

7 ČAREK, Jiří, *Z dějin staroměstských domů*, in: *Pražský sborník historický*, Praha 1984, s. 27

8 Tamtéž.

9 HLADÍK, Jaroslav (ed.), *Z minulosti lékárny u bílého jednorozce*, in: RUSEK, Václav, *Jihočeský sborník příspěvků k dějinám farmacie*, České Budějovice 1980, s. 100.

10 Tamtéž.

Weibel vlastníkem nebyl dlouho, roku 1692 totiž dům zakoupil Tobiáš Oelberger (zkouška na pražské lékařské fakultě 1692), a sice společně se zmiňovanou lékárnou „U zlatého noha“. Zajímavé je, že hodnota obou lékáren činila dohromady 14 000 zlatých. Nový majitel zaplatil hotově jen 1600 zlatých, zbytek měl splácet ve formě úvěru; jeho hlavním věřitelem zůstal předchozí majitel, Fidelis Weibel. V roce 1698 lékárník Oelberger (původem z Rakouska) zemřel a lékárny přejal zpět původní majitel, lékárník Weibel, a to po zaplacení administrativních poplatků. Na konci téhož roku Weibel prodal obě lékárny Janu Antonínu Oelbergerovi, který již předtím složil aprobační zkoušku (v listopadu 1698).¹¹

Dalším zaznamenaným lékárníkem byl Jan Jakub Merkel, jenž byl od roku 1703 pouze majitelem lékárny „U bílého jednorozce“, nikoli celého domu. Když roku 1703 zemřela poslední majitelka, Kateřina Schollingerová, dům zakoupil za 3500 zlatých (společně s chotí Annou Barbarou). Vlastnil ji do roku 1726, kdy zemřel poté, co jej ranila mrtvice. Jeho nástupcem se stal Jan Jakub Beringer (někdy uváděn jako Pehringer), který lékárnu (i s domem) koupil v roce 1726; o dva roky později obdržel práva k jejímu provozování. Obojí neměl v držení dlouho — roku 1735 totiž dům i lékárnu prodal Karlu Riesenfelderovi, který měl dům ve vlastnictví celých pětatřicet let. Karel Riesenfeld byl zcela jistě dobrý lékárník (v listopadu 1738 byla jeho lékárna visitována s výtečným výsledkem), ale nikoli dobrý obchodník: v roce 1743 byl na lékárnu vyhlášen úpadek (v tehdejší terminologii krida).¹² Tato, ve své době nepříliš obvyklá situace, se stala předmětem jednání (a posléze sporu) mezi děkanátem Lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Staroměstským magistrátem. Do sporu zasahovalo i Královské místodržitelství. V roce 1744 proběhla důkladná inventura lékárny (trvala 105 dní) za přítomnosti zástupců pražské lékařské fakulty, radnice Starého Města Pražského a lékárníků. Nejprve bylo rozhodnuto ustavit provisora. Tím se stal v roce 1748 Jan Maxmilian Patek. Za rok se stal majitelem významný pražský lékárník té doby Antonín Hampacher (někdy též jako Hambacher).¹³

Tento muž vstoupil do dějin hlavně díky své dceři Josefíně, jež se v tomto domě 6. března 1754 narodila a posléze se stala známou zpěvačkou Josefínou Duškovou a manželkou skladatele F. X. Duška.¹⁴ Hampacher dostal obě práva na lékárnu (měšťanské, tj. vlastnické, a lékárenské, tj. právo provozovat) v roce 1753. Vzhledem ke svému postavení býval často členem zkušebních komisí. Bohužel, vzhledem ke svému zaneprázdnění měl málo času věnovat se své lékárně, a tak několik visitací jeho lékárny dopadlo s neuspokojivým výsledkem. Nejhorší průběh měla visitace v srpnu 1757, kdy komise našla pavučiny v nádobách s rostlinnými drogami, některé z těchto nádob byly navíc neoznačené a nečisté, a i další léčiva byla ve špatném stavu. Komise

11 Tamtéž.

12 Tamtéž, s. 101.

13 Tamtéž.

14 Její matka, Maria Domenica Colomba, pocházela ze Salzburku, kde se Josefina seznámila roku 1777 s Wolfgangem Amadeem Mozartem. Duškovi spojilo s geniálním skladatelem celoživotní přátelství, v důsledku čehož jej u sebe ubytovávali při jeho pražských pobytech.

dala najevo své rozhořčení neobvyklým způsobem — řadu již připravených léků a surovin vyházela na náměstí před lékárnou.¹⁵

V roce 1766 Antonín Adam Hampacher zemřel. Vdova Dominika po jeho smrti vystoupila na straně žalobců ve sporu mezi pražskými lékárníky a židovským lékařem Jonasem Jaitelem, který posílal své pacienty přednostně do lékárny svého otce, židovského lékárníka Mischla Loeba Jeittelse, jenž měl lékárnou na území Židovského města. Nicméně s žalobou neuspěli. Prozatímně lékárnou spravoval jako provisor Ambrosius Kray (složil zkoušku a získal aprobaci začátkem roku 1768). V roce 1770 Dominika Hampacherová prodala dům lékárníkovi Antonínu Gallimu (aprobovaný 1770),¹⁶ který ji přenesl do domu s číslem popisným 551. Ten patřil rovněž k nejstarším pražským domům; jeho základy jsou ještě románské.

Domovní označení U beránka, později U kamenného beránka měl dům od poloviny 18. století. Název mu dodal kamenný reliéf (pod oknem druhého patra), na němž byl znázorněn chlapec vedoucí beránka. Tento reliéf byl již několikrát mylně interpretován. Beránek byl, i díky tomu, že ho zub času připravil o jeden roh, mylně označován za bájného jednorožce. Jde rovněž o záměnu podobných názvů. Lékárna, která do tohoto domu přesídlila, si nechala název původního domu, U bílého jednorožce. Nedaleko stál navíc dům č. p. 548 s označením U jednorožce (lékárna v něm nakonec, díky souhře okolností, krátce působila po květnu 1945, kdy původní prostory poničila nacistická střelba).

Důvod, proč si lékárna ponechala název U bílého jednorožce, spočíval mimo jiné v tom, že toto znamení bylo u lékárníků té doby velmi oblíbené. Tehdy panovalo silné přesvědčení, že roh jednorožce má léčivé vlastnosti (existence jednorožce jako reálného zvířete byly vcelku přijímané, ještě začátkem 19. století musel slavný přírodovědec Cuvier vyvracet jeho existenci). Konkrétně byla zmiňována schopnost čistit vodu a zneškodňovat jedy. Onen bájný roh, který řada lékáren vlastnila jako velkou cennost, byl obvykle ve skutečnosti roh narvala. I když se narval jmenuje latinsky *Narval monocenodos*, tedy narval jednorožý, nejedná se ve skutečnosti o roh, ale vlastně o zub, protažený levý horní špičák čelisti. Často býval v lékárnách umístěn na výrazném místě jako roh jednorožce. Vzhledem k tomu, že dosahoval délky až dvou metrů, byl opravdu k nepřehlédnutí.

V roce 1789 byl již zaznamenán nový majitel lékárny původem z Chorvatska, Joanes Michael Person (někdy též Persohn). Aprobaci získal v roce 1782. Lékárnu nevlastnil dlouho, v roce 1790 ji prodal i s domem lékárníkovi Tomáši Freundovi, původem z Hradce Králové.¹⁷ Ten ji pro změnu o devět let později prodal lékárníkovi Vincenci Valentinu Freyovi, jenž v témže roce získal aprobaci na Lékařské fakultě. Ve své době byl velmi činný v řadě odborných společností, například v *Societatis humanitatis Pragensis privatae*. Byl rovněž členem tehdejší intelektuální pražské elity (se ženou byli kmotři budoucího slavného malíře Jaroslava Čermáka nebo se přátelil s proslulým botanikem Janem Svatoplukem Preslem). Magistr Frey také do sbírek univerzitního „Naturalienkabinet“ proslulého botanika věnoval dar numismatickému oddělení Národního muzea, byl zakládajícím členem Matice české a přispíval

15 HLADÍK, Jaroslav (ed.), c. d., s. 102.

16 Tamtéž.

17 Tamtéž.

na vydání českých knih. Byl i předplatitelem Streinzova díla¹⁸ a roku 1826 se stal vrchním lékárníkem českého lékárnického grémia.¹⁹

V roce 1835 Frey založil cukrovar ve Vysočanech, k čemuž ho inspiroval pobyt v Paříži (1826–1830), kde se seznámil s prostředím a provozem tamních lékáren.²⁰ Z Paříže si přivezl recepturu pro nový způsob výroby Seidlického šumivého prášku (Pulvis aërophorus Seidlitzensis), určeného k přípravě projímavého nápoje. K dostání byl v modrém obalu a navíc obsahoval tartarát sodno-draselný.²¹

Za pražských červnových bouří v roce 1848 se lékárna stala stanovištěm první pomoci pro raněné vlastence. V roce 1851 magistr Frey oznámil, že se vzdává lékárnické praxe a jako provisor jmenoval PhMr. Václava Riedla. V témže roce zemřel a majitelem lékárny se stal jeho syn Bedřich, který ovšem nebyl lékárníkem, takže lékárnu museli spravovat jmenovaní odpovědní správci — provisoři.²² Při pozdně gotické přestavbě dostal dům nové znamení — jednorozce (které mu zůstalo až do konce 17. století). Odtud již dům nesl název „U bílého jednorozce“. Od té doby se zde vystřídalo několik dalších lékárníků, významu ale lékárna nabyla až za vedení PhMr. Maxe Fanty.

PhMr. Max Fanta (1858–1925) patřil k nejznámějším židovským lékárníkům v českých zemích. Tirocinální praxi absolvoval v Praze v lékárně „U zlaté koruny“ na Malém náměstí u PhMr. Františka Nerada. Farmacii vystudoval v letech 1882–1884 na pražské německé univerzitě.²³ Jako rodné město uvedl při zápisu Libochovice a jako povolání svého otce, Josefa Fanty — ekonom.²⁴ Absolvoval v roce 1884 (1. října).²⁵ Ještě v témže roce se oženil s Bertou Sohrovou pocházející z bohaté židovské rodiny z Libochovic. Manželé Sohrovi měli v židovské obci významné postavení — Fantův tchán, Albert Sohr, byl v letech 1870–1871 rychtářem zdejší židovské čtvrti.²⁶ Matka nevěsty, paní Emile Sohrová, novomanželům zakoupila dům „U kamenného zvonu“ (Zum Einhorn, č. p. 551).²⁷ Součástí domu byla i zavedená lékárna se stejným jménem

18 Tamtéž, s. 103.

19 BŘEZÍKOVÁ, Marta, *Hlavní lékárnické gremium v Brně: Inventář k fondu F 86 — Archiv města Brna*, Bakalářská práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pomocných věd historických a archivnictví, Brno 2005, s. 7.

20 RUSEK, Václav, *Vývojové změny v lékárenství první poloviny 19. Století*, in: Apatykář.cz [online], dostupné z: <http://historie.apatykar.info/clanek-33/> [cit. 5. 11. 2016].

21 DRÁBEK, Pavel, *Zapomenuté lékové formy a galenické přípravky (část I.)*, in: *Praktické lékárenství*, 2006, č. 6, s. 285.

22 HLADÍK, Jaroslav (ed.), c. d., s. 103.

23 TAIZICH, Josef, *Posluchači farmacie na Karlově univerzitě v letech 1834/35–1889/90*, písemná práce k rigoróznímu řízení, Farmaceutická fakulta UK, Praha 1970, rukopis, s. 143.

24 Katalogy posluchačů farmacie Filozofické fakulty německé KFU, 1882, Archiv Univerzity Karlovy,

25 Rigorózní protokoly posluchačů farmacie Filozofické fakulty německé KFU, 1884, Archiv Univerzity Karlovy.

26 GOLD, Hugo (ed.), *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart — Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*, Prag — Brünn 1934, s. 377.

27 GIMPL, Georg, *Weil der Boden selbst hier brennt. Aus dem Prager Salon der Berta Fanta (1865–1918)*, Furth im Wald — Prag 2001, s. 234.

(existovala zde od poslední čtvrtiny 18. století).²⁸ PhMr. Fanta lékárnou tak vlastnil od roku 1884, sám ji mohl spravovat od roku 1886.

Max Fanta sice farmacii úspěšně vystudoval, ale původně se chtěl věnovat vědecké kariéře — chtěl se habilitovat v oboru krystalografie na pražské Německé vysoké škole technické. Nakonec se nicméně podvolil přání své budoucí tchyně, která si přála, aby její budoucí zeť vedl lékárnou. Lékárna „U bílého jednorozce“ byla zařízena v krásném biedermeierovském slohu a vybavena mahagonovým nábytkem. Návštěvníky upoutaly zvláštní hodiny, které měly ciferník ve tvaru půlkruhu, jejichž hodinová ručička měla — pro změnu — tvar hada. Dcera Elsa se ve svých pamětech zmiňovala, že v depozitáři Národního muzea v Praze by mělo být pozoruhodné alchymistické vybavení jednoho z předchozích majitelů lékárně.²⁹

Max Fanta si vedl velmi úspěšně a postupně se stal jedním z předních pražských lékárníků.³⁰ Ne všechno se mu ovšem od počátku dařilo. Na začátku své kariéry se pokusil vybudovat v prostorách domu ještě továrnu na mýdlo, která ale zkrachovala, a proto mu musela finančně pomoci ještě jednou tchyně.³¹ Díky inzerátu z roku 1888 víme, že se například stal obchodním zástupcem (General-Depot) pro železitou aromatickou tinkturu *Tinctura Ferri compositum Athenstaedt*. V inzerátu bylo zdůrazněno, že se jedná o dobře stravitelnou tinkturu, obsahující železo v čisté formě a nepoškozující zuby.³² Je možné, že navázal i na tradici homeopatické lékárně (včetně výroby homeopatické čokolády), jak ji v tisku v roce 1869 inzeroval jeden z jeho předchůdců, PhMr. František Nerad.³³ V jeho lékárně byl rovněž hlavní sklad očkovacích látek pro c. a k. sklad ve Vídni. Inzeroval též zkoumání moči, medicínální speciality, homeopatické léky a minerální vody.³⁴

Lékárník Fanta byl velmi činnorodý i společensky. Byl členem české sekce České lékařské komory pro království České. Když 1. ledna 1891 komora zřídila „Jubilejní podpůrný fond císaře a krále Františka Josefa I. pro příslušníky české sekce lékařské komory pro království České a jejich rodiny“, přispěl částkou 50 korun.³⁵ Byl také

28 Předcházejícím správcem (provisorem) byl PhMr. Rudolf Beer od roku 1877. V přednášce PhMr. Schreibera na schůzi Farmaceutické společnosti z roku 1891 („Pražské lékárny před sto lety“) jsou jmenováni předchozí majitelé a správci od roku 1790: lékárník Michal Person (do roku 1790), lékárník Tomáš Freund (1790–1799), lékárník Čeněk Valentin Frey (1799–1851). Po smrti Freyové ji vlastnili a pronajímali jeho dědicové — správci byli PhMr. Václav Riedel (1851–1859), PhMr. František Všetečka (1859–1868), PhMr. František Nerad (1868–1877) a nakonec PhMr. Rudolf Beer (1877–1886). Srov. Lékárnický kalendář na rok 1894, Praha 1894, s. 9.

29 GIMPL, G., c. d., s. 237.

30 „Přední pražský lékárník“ — viz MURRAY, Nicholas, *Kafka*, Brno 2006, s. 56.

31 Tamtéž, s. 237.

32 „... als ein wohlschmeckendes, besonders leicht verdauliches und die Zähne durchaus nicht angreifendes Eisenmittel mit garantirtem Eisengehalt. Das Eisen ist in (lemsgelben in bisher noch nicht dargestellter Form als reines, alkalifreies Saccharat enthalten.“ In: *Prager medicinische Wochenschrift*, 1888, ročník 13, č. 19, s. 183.

33 *Světozor*, 30. 4. 1869, s. 152.

34 *Adresář královského hlavního města Prahy a obcí sousedních*, Praha 1907, s. 167.

35 *Věstník*, příloha *Časopisů lékařů českých*, 1901, č. 3, s. 32.

členem krajského slovanského spolku „Beseda Vídeňská“, jak o tom svědčí inzerát v *Národní politice* z roku 1888, kde žertovně blahopřál k narozeninám jednomu z jejich členů, Františku Černému.³⁶ V roce 1900 byl rovněž řadovým členem „Židovského lidového spolku — Sion“.³⁷

Manželé měli dvě děti — dceru Elsu (1886–1969) a syna Ottu (1890–1940). K dispozici, společně se sestrou Berthy Idou (1868–1931, provdaná Freundová)³⁸ jim bylo letní sídlo, Villa Zdiborka,³⁹ v Podbabě u Prahy (oblast Divoké Šárky), které pro ně zakoupila paní Sohrová. Získala ji od místní honorace, rodiny Zdekauerových, jež byla křesťanského vyznání, nicméně židovského původu. Obě sestry s rodinami zde trávily jaro a část léta. Dcera Fantových, Elsa, vzpomínala, že na ni dům, postavený ve stylu biedermeier, který měl u schodiště kopie antických soch, udělal silný dojem.⁴⁰

Fantova manželka Berta se stala významnou osobou společenského a kulturního života německé (převážně) židovské menšiny v Praze (nutno říci, že zde nebylo tak ostře rozlišováno mezi Němci a Židy). Do roku 1900 byla matkou a ženou v domácnosti. Poté se nicméně zaměřila na rozvoj svého duchovního života a zapojila se čile do společenského dění. Ve školním roce 1900–1901 navštěvovala společně se svou sestrou Idou Freundovou a svojí matkou Emilií Sohrovou (1846–1908) přednášky na filosofické fakultě na Německé univerzitě v Praze. Jednalo se vlastně o jedny z prvních žen na akademické půdě. Obě byly vedeny jako tzv. hospitantky,⁴¹ což znamená, že

36 „Ctěnému pánu, panu FRANTIŠKU ČERNÉMU v Novém Městě n. M. — Drahý muži! Kolik chlupů na kozlově kůži, kolik krtků zem podrývá, kolik opic svět denně mívá, tolik slastných dnů přejeme Tobě, dnes jakož i v každé době.“ In: *Národní politika*, 4. 10. 1888, s. 5 (inzerce).

37 Židovský lidový spolek, též *Sion Jüdischer Volksverein Zion* (1899–1928) byl sionistický spolek, který měl řadu poboček v různých českých městech (například Kolín, Bruntál). Jeho jednacím jazykem byla čeština i němčina. Koncem ledna téhož roku inicioval založení peněžního ústavu „Lidová záložna“ se sídlem v Praze v Královské ulici v čísle popisném 14. Jak připomněl ve vzpomínkovém článku v *Židovských zprávách* roku 1928 Filip Lebenhart, právě Max Fanta byl pro svoji obchodní zručnost zvolen jejím předsedou a byl jím po dvacet let. Lidová záložna prosperovala, její obrat v roce 1928 činil 300 milionů Kč. Viz <http://badatelna.eu/fond/157309/zakladni-informace/#sthash.L4fOl1WE.dpuf>. Srov. též LEBNHART, Filip, *Lidová záložna v Praze*, in: *Židovské zprávy*, 13. 4. 1928, s. 2.

38 Jejím manželem byl advokát JUDr. Gustav Freund. Manželé bydleli v Praze 1 v č. p. 205. Viz ZDRAŽIL, Tomáš — BONĚK, Tomáš, *Rudolf Steiner a Praha: Osobnosti, instituce a impulzy*, Hranice, Fabula 2015, s. 86.

39 Elsa Fantová ji i jednou během studia farmacie uvedla jako své bydliště, Katalog posluchačů UK, Archiv UK...

40 IGGERS, Wilma, *Women of Prague: Ethnic Diversity and Social Change from the eighteenth century to the Present*, Berghahn Books 1995, s. 150.

41 „Akademickou půdu navštěvovali studenti řádní, mimořádní a tzv. hosté. Pouze studenti řádní, tedy imatrikulovaní, měli možnost skládat zkoušky z jednotlivých předmětů a získat vysokoškolský diplom. Mimořádní posluchači pak mohli alespoň od pedagogů získat osvědčení o návštěvě přednášek. Poslední kategorii posluchačů tvořili hosté (hospitanti či frekventanti), kteří se však účastnili pouze vybraných přednášek.“ KUBÍKOVÁ, Michaela,

mohly navštěvovat přednášky. Jejich zápisy se v archivu nalézají v katalogích mezi zápisy posluchačů farmacie.

Právě na přednáškách se Berta spřátelila s profesorem Antonym Martym,⁴² jenž byl považován za hlavního vykladače filosofie v té době velmi uznávaného německého filosofa Franze Brentana.⁴³

V domě nad lékárnou zavedla Berta literární a umělecký salón, který hostil významné hosty z německy mluvící enklávy v Praze. Salón se konal jednou za týden nebo za čtrnáct dní. Od roku 1903 byl u Fantových častým hostem Franz Kafka, kterého pozval jiný účastník, jeho důvěrný přítel Felix Weltsch, spisovatel a žurnalista. Sám Kafka podle svědectví pamětníků sedával v místnosti tichý a zamyšlený.⁴⁴ V době své profesury na pražské německé univerzitě v letech 1911–1912 v domě Fantových hrával na housle Albert Einstein. Právě zde měl poprvé přednést svou teorii relativity. Salón navštěvoval i další Kafkův důvěrný přítel, spisovatel Max Brod. Na domě je dnes na počest profesora Einsteina umístěna pamětní deska. Sám Einstein patřil k spíše příležitostným návštěvníkům.⁴⁵ Hostitelka se ve svých přednáškách věnovala osobnosti Johanna Wolfganga Goetha.⁴⁶ Společnost měla neformální název „Fantakreis“.⁴⁷ Syn Fantových, Otto, společnost později charakterizoval podle jejích jednotlivých účastníků.⁴⁸ Filip Weltsch⁴⁹ byl podle něj přemýšlivý analytik, Max

Studenti Německé vysoké školy technické v Brně za první republiky, diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno 2015, s. 23.

- 42 Anton Marty (18. října 1847, Schwyz — 1. října 1914, Praha) byl švýcarský filozof jazyka, který vyučoval na pražské německé univerzitě. Bývá považován za zakladatele teorie řečových aktů (viz také řečové jednání). V návaznosti na Franze Brentana rozdělil Marty všechny kateorematické jazykové výrazy do tří kategorií podle mentálních aktů, které jim odpovídají. Srov. ROLLINGER, Robin, *Anton Marty*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/marty/> [cit. 17. 8. 2016].
- 43 Franz Brentano (16. ledna 1838, Marienberg am Rhein — 17. března 1917, Curych) byl významný německý filozof a psycholog. Jeho myšlenky ovlivnily Edmunda Husserla i Alexia Meinonga. Srov. ALBERTAZZI, Liliana — LIBARDI, Massimo — POLI, Roberto (eds.), *The School of Franz Brentano*, Springer Science & Business Media 1995.
- 44 Podle svědectví Kafkova přítele, Leopolda Kreitnera, Franz Kafka do „Fantakreisu“ postupně přestal docházet — na jeho vkus to bylo příliš snobské prostředí. Srov. MURRAY, Nicholas, *Kafka*, Brno 2006, s. 57.
- 45 CALAPRICE, Alice — LIPSCOMBE, Trevor, *Albert Einstein: a biography*, Greenwood Publishing Group 2005, s. 49.
- 46 ZDRAŽIL, T. — BONĚK, T., c. d., s. 79.
- 47 Narážka na „Prager Kreis“ — neformální sdružení německých pražských autorů kolem Maxe Broda, kam kromě Franze Kafky patřili například ještě Felix Weltsch, Oskar Baum a Ludwig Winder. Společnost se pravidelně scházela v kavárně Arco. Tato skupina je popsána v románu Maxe Broda *Pražský kruh* (1966, česky 1993).
- 48 IGGERS, W., c. d., s. 142–143.
- 49 Felix Weltsch (1884–1964) byl česko-izraelský německy i hebrejsky píšící novinář, spisovatel, filozof a knihovník židovského původu, člen tzv. Pražského kruhu a jeden z nejvlivnějších sionistů v Čechách. Nejprve působil v Čechách, ale 14. března 1939 prchl s Maxem

Brod přicházel s novými myšlenkami k prodiskutování, Berta Fantová představovala jednotící element společnosti, Anton Marty seznámil společnost s brentanovskou filozofií, fyzik Freundlich⁵⁰ vysvětloval kvantovou teorii, Einsteinův přítel profesor Hopf⁵¹ komentoval teorii relativity, matematik Kowalewski⁵² s oblibou diskutoval o Cantorově teorii transfnitních ordinálních čísel⁵³ a filozof Christian Ehrenfels⁵⁴ v rámci diskusí o sexuální morálce obhajoval institut polygamie s odkazem na (tehdy módní a oblíbené) „žluté nebezpečí“.⁵⁵ V roce 1907 se Berta Fantová seznámila s filozofií Rudolfa Steinera,⁵⁶ který měl v tomto roce několik přednášek v Praze v Café

Brodem z již tehdy obsazovaného zbytku českých zemí do britského mandátního území Palestiny. Zde (a posléze ve Státě Izrael) žil a pracoval až do své smrti. Srov. GREENBAUM, Avraham Weltsch, *Felix*, in: YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe. [online]. 2011 [cit. 17. 5. 2016]. Dostupné z: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Weltsch_Felix.

50 Erich Finlay — Freundlich (1885–1964) byl německý astronom židovského původu. Spolupracoval s Einsteinem na důkazu jeho teorie relativity. Navštěvoval ho rovněž při jeho působení v Praze v letech 1911–1912. V roce 1933 byl nucen opustit Německo a působil v Turecku a Skotsku. Ke konci života žil v Mohuči v Německu. Srov. KRAGH, Helge, *Freundlich, Erwin*, in: Biographical Encyclopedia of Astronomers. Springer New York 2014, s. 757–758.

51 Ludwig Hopf (1884–1939), německý židovský teoretický fyzik. Byl asistent a spolupracovník Alberta Einsteina. Zabýval se matematikou, teorií relativity, hydrodynamikou a aerodynamikou. V roce 1911 doprovázel Einsteina do Prahy, ale zdejší životní podmínky mu nevyhovovaly, a proto Prahu opustil. V roce 1934 přišel v Německu o práci, přesto zde žil až do roku 1939, kdy na poslední chvíli unikl před zatčením gestapem a odešel do irského Dublinu, kde získal na místní univerzitě slíbenou profesuru, ale v témže roce zemřel. Srov. STOLBERG-WERNIGERODE, Otto zu, *Neue deutsche Biographie*, Bd.: 9, Hess — Hüttig, Berlin 1972, s. 608.

52 Gerhard Kowalewski, doktor filozofie (1876–1950), německý matematik. Před první světovou válkou působil na německé části Karlo-Ferdinandovy univerzity. V třicátých letech se přiklonil k nacionálnímu socialismu a stal se přesvědčeným nacistou. Za druhé světové války působil na Německé univerzitě v Praze. V roce 1945 uprchl do Mnichova, kde žil až do smrti. Do matematiky uvedl maticový počet (speciální zápis pro realizaci matematického počtu více proměnných, zvláště v maticových prostorech). Srov. KIRSCHMER, Gottlob, *Kowalewski, Gerhard*, in: *Neue Deutsche Biographie* 12 (1979), s. 628 [Onlinefassung], dostupné z: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd116345799.html> [cit. 14. 8. 2016].

53 Bližší podrobnosti o této teorii Srov. TRLIFAJOVÁ, Kateřina, *Cantorova teorie množin*, in: *Vesmír*, Praha, *Vesmír s.r.o.* 1999, 78 (10), s. 587–589.

54 Christian Ehrenfels (1850–1932), rakouský psycholog a filozof, profesor na Německé univerzitě v Praze v letech 1896–1929, žák F. Brentana a zakladatel moderní tvarové psychologie (gestaltpsychologie). Zabýval se etickými teoriemi a filozofií hodnot. Zakladatelský význam pro moderní psychologii mělo jeho dílo *Über gestaltqualitäten* (O celostních kvalitách). Srov. MEISTER, Richard, *Ehrenfels, Maria Christian Julius Leopold Karl Freiherr von*, in: *Neue Deutsche Biographie* 4 (1959), s. 352 f, dostupné z: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd118529277.html>.

55 IGGERS, W., c. d., s. 142–143.

56 Rudolf Steiner (1861–1925), rakouský filozof, literární kritik, pedagog, umělec, dramatik, sociální myslitel, esoterik, zakladatel antroposofie, waldorfského školství, biodynamického zemědělství, antroposofického lékařství a nové umělecké formy — eurymie. Srov. NEJEDLO, Michael, *Rudolf Steiner: muž, který uměl všechno*, in: *Krásná paní*, 2010.

Louvre⁵⁷ i s ním samotným; sama se významně podílela na theosofické činnosti v Praze.⁵⁸ Steiner se navíc vzhledem k prohlubujícím rozporům v Theosofické společnosti orientoval právě na okruh lidí soustředěný kolem Berty Fantové.⁵⁹ Ta v roce 1911 ve spolupráci s ním založila německý odbor České theosofické společnosti pojmenovaný po významném filozofovi Bernardu Bolzanovi (*Deutsche Anthropische gesellschaft Bolzano in Prag*).⁶⁰ Podle svědectví své dcery byla Berta Fantová spokojená se svým manželstvím a o manželovi mluvila s laskavým humorem. Jen jednou jí unikla zmínka o tom, že se neměla vůbec vdávat.⁶¹

Dcera manželů Fantových, Elsa, šla ve šlápějích otce a stala se první farmaceutkou v českých zemích s vysokoškolským vzděláním. Vystudovala dívčí lyceum Deutsche Mädchen-Lyzeum v Praze a složila požadovanou zkoušku z latiny. V říjnu 1903 nastoupila jako aspirantka v lékárně svého otce.⁶² Po tříleté praxi v lékárně svého otce složila 15. září 1906 tyrocínální zkoušku u Hlavního grémia lékárníků v Praze s dobrým prospěchem.⁶³ V letech 1906–1908 vystudovala farmacii na německé univerzitě v Praze; promovala 11. července 1908.⁶⁴ V témže roce se provdala za filozofa a sionistu Hugo Bergmanna (1883–1975),⁶⁵ jenž byl jedním z pravidelných návštěvníků „Fantakreisu“ — s Bertou Fantovou ho pojilo dlouholeté pevné přátelství datující se od jejich studia u profesora Martyho na filozofické fakultě německé univerzity (stejně tak je pojil zájem o brentanovskou filozofii, theosofii či později anthroposofii). Během návštěv salónu u Fantových se seznámil s její dcerou Elsou, zamilovali se do sebe a ještě než Elsa dostudovala, vzali se.

Hugo Bergmann, kterého Berta Fantová v dopisech oslovovala mateřskou zdrobnělinou jeho vlastního jména — Hugele, byl ztělesněním zetě, jakého si vždy přála. Když jej na začátku první světové války jako důstojníka c. a k. armády odveleli do Halliče, usilovně se snažila, aby ho dostala do bezpečí. Nakonec se jí ho podařilo dostat do vojenské nemocnice ve Vídni.⁶⁶ Později se Hugo jako přesvědčený sionista Bergmann

57 ZDRAŽIL, Tomáš, *Theosofie v Praze*, in: *Paginae historiae* 6, Sborník Státního ústředního archivu v Praze, Praha, Státní ústřední archiv 1998, 21–37, s. 25.

58 Tamtéž, s. 28.

59 ZDRAŽIL, T. — BONĚK, T., c. d., s. 81.

60 ZDRAŽIL, T., c. d., s. 28.

61 IGGERS, W., c. d., s. 143.

62 „Sl. Elsa Fantova nastoupila v lékárně svého otce v Praze jako aspirantka. Jest první dámou v Čechách, která zvolila lékárnický povolání“, in: *Noviny Těšínska*, 1903, 9. (46.), s. 6.

63 *Ženský svět: list paní a dívek českých*, Praha, Ústř. spolek českých žen, 1906, 10(16).

64 HLADÍK, Jaroslav, *Žena ve farmacii: Odborné aktuality* 11, 1970, 96–105, č. 6, in: *Jihočeský sborník příspěvků k dějinám farmacie*, České Budějovice, Krajský ústav národního zdraví 1980, s. 279.

65 Hugo Bergmann studoval v letech 1901–1906 na univerzitách v Praze a v Berlíně. V roce 1906 získal na německé univerzitě v Praze doktorát filozofie u profesora A. Martyho. V letech 1907–1919 byl knihovníkem v pražské univerzitní knihovně. Od roku 1920 byl do roku 1938 prvním ředitelem univerzitní knihovny v Jeruzalémě. Od roku 1928 byl na univerzitě docentem, v letech 1938–1953 profesorem filozofie. Srov. https://web.math.muni.cz/biografie/hugo_bergmann.html [cit. 15. 8. 2016].

66 GIMPL, Georg, *Weil der Boden selbst hier brennt.: aus dem Prager Salon der Berta Fanta (1865–1918)*, Vitalis 2001, s. 260–261.

rozhodl emigrovat do tehdejšího britského mandátního území v Palestině i s celou rodinou.

Berta Fantová se rozhodla odejít s nimi (o stanovisku jejího manžela jsem ne našel zmínku). Uvědomovala si, že vzhledem k svému věku to bude mít v mladém průkopnickém světě v Palestině obtížné. Aby byla užitečná, učila se vařit, zahradničit, absolvovala ošetrovatelský kurs a studovala hebrejštinu. Bohužel velké psychické i fyzické vypětí během první světové války bylo pro její zdraví, ještě podlomené vleklou ledvinovou chorobou, osudné: 18. prosince 1918 zemřela na srdeční záchvat.⁶⁷ Nad její rakví promluvili její dlouholetí přátelé — Max Brod, Felix Weltsch a Oskar Baum.⁶⁸ I přes výhrady, které si ke kruhu kolem ní zachoval, o ní Franz Kafka psal dva dny po její smrti v dopise Maxi Brodovi s velkým respektem — označil ji za „ryzího člověka, který se svými drobnými chybami vedl vášnivý boj“ a „neobvyklé ženě“.⁶⁹ Po Bertě Fantové se zachoval deník, který si vedla mezi 14. listopadem 1900 a 16. prosincem 1904.⁷⁰ Strojopis deníku vlastnila její dcera Eva, které jej věnoval Institutu Leo Becka v New Yorku.⁷¹ Celý text deníku publikoval finský germanista George Gimpl ve své knize *Weil der Boden selbst hier brennt*, vydané v roce 2000.⁷²

Následující rok odjeli manželé Bergmanovi přes Anglii do země předků a doktor Bergmann se stal zakladatelem a prvním ředitelem Židovské národní a univerzitní knihovny v Jeruzalémě. Později byl také prvním rektorem (1935–1938) Hebrejské univerzity tamtéž. Elsa Bergmannová se vrátila ještě v roce 1923 do Prahy a snažila se přesvědčit jejich společného přítele Franze Kafku, aby rovněž emigroval a pro začátek bydlel v jejich bytě v Jeruzalémě. Věřila, že suché a horké ovzduší udělá spisovateli dobře. Její manžel nebyl tak jednoznačně pro, obával se, aby spisovatel nenakazil tuberkulózou jejich syna Martina. Kafka souhlasil, ale jeho chatrné a podlomené zdraví mu cestu neumožnilo.⁷³ Po jeho smrti napsala Elsa Bergmannová na jeho památku báseň *Erinnerung für F. K.* Nejednalo se o ojedinělý počín, protože vydala i čtyři sbírky básní: *Aus Peregrinas Garten* (1922), *Wechselnder Klang* (1932), *Farbige Klänge*.¹² *Sonette*

67 IGGERS, W., c. d., s. 144.

68 Tamtéž, s. 183–195.

69 PASLEY, Malcolm (ed.), *Brod, Max a Kafka, Franz — Přátelství: korespondence*, Praha 1998, s. 254.

70 Deník je ještě doplněn dvěma kratičkými poznámkami z let 1908 a 1911.

71 FANTA, Berta, *Tagebuch: [Abschrift] 1900–1918*, Call/Accession Number: ME 1006. Leo Baeck Institute. Dostupné také z: [http://search.cjh.org:1701/primo_library/libweb/action/display.do?jsessionid=313754214B01F34DB2FAFE2DABC30D70?tabs=detailsTab&ct=display&fn=search&doc=dedupmrg136989361&indx=3&recIds=dedupmrg136989361&recIdxs=2&elementId=2&renderMode=poppedOut&displayMode=full&frbrVersion=&frbg=&&dscnt=0&scps.scps=scope%3A%28LBI%29&mode=Basic&vid=beta&vl\(11287190UI1\)=all_items&srt=rank&tab=default_tab&dum=true&vl\(freeText0\)=Berta%20Fanta&dstmp=1463833-522012](http://search.cjh.org:1701/primo_library/libweb/action/display.do?jsessionid=313754214B01F34DB2FAFE2DABC30D70?tabs=detailsTab&ct=display&fn=search&doc=dedupmrg136989361&indx=3&recIds=dedupmrg136989361&recIdxs=2&elementId=2&renderMode=poppedOut&displayMode=full&frbrVersion=&frbg=&&dscnt=0&scps.scps=scope%3A%28LBI%29&mode=Basic&vid=beta&vl(11287190UI1)=all_items&srt=rank&tab=default_tab&dum=true&vl(freeText0)=Berta%20Fanta&dstmp=1463833-522012).

72 FANTA, Berta, *Tagebuch*, in: GIMPL, Georg, *Weil der Boden selbst hier brennt: Aus dem Prager Salon der Berta Fanta (1865–1918)*, Furth im Wald and Praha, Vitalis 2000, s. 47–175.

73 DIAMANT, Kathi, *Kafka's last love: the mystery of Dora Diamant*, Basic Books 2008, s. 13

(1935) a *Die Garbe* (1935).⁷⁴ V první polovině roku 1916 pracovala v redakci sionistického pražského časopisu *Selbstwehr*.⁷⁵ Sionistické názory jejího manžela v té doby nacházely silnou odezvu na jeho stránkách. Nejvýznamnější éra tohoto časopisu⁷⁶ byla v letech 1918–1938, kdy časopis vedl jeden z účastníků „Fantakreisu“, Felix Weltsch.⁷⁷

Manželství procházelo během pobytu v Palestině krizí a posléze bylo v roce 1936 rozvedeno. Elsa Bergmanová žila nadále v Jeruzalémě. Často cestovala do kibucu Deganya Alef na severu země. V roce 1947 uvažovala o psaní biografie — nicméně z ní zůstala pouze část, která se věnuje vzpomínkám na její rodinu a životu v Praze do první světové války. Elsa zemřela ve velké bídě v roce 1969 v Jeruzalémě, kde v roce 1975 zesnul i její bývalý manžel. Hugo Bergmann po její smrti napsal její nekrolog. Její pozůstalost (včetně rukopisu vzpomínek na rodinu) se nachází v majetku Institutu Leo Baecka v New Yorku.

Ještě v Praze se Elsa Bergmannová angažovala i ve spolku „Klub jüdischer Frauen und Mädchen“, který zakládala v roce 1913 a až do léta 1914 byla jeho první předsedkyní. I později nadále pracovala v jeho výborech.⁷⁸

Manželé měli tři děti — syny Martina a Uriela a dceru Evu. Oba byli velcí obdivovatelé německého židovského filozofa Martina Bubera — syna pojmenovali po něm, dceru po jeho ženě. Syn Martin (1913–2014) se usadil v New Yorku, kde působil jako psychoanalytik a autor literatury faktu. Stal se mezinárodně uznávaným psychoanalytikem a působil jako profesor na New York University.⁷⁹ Věnoval se i historii psychoanalýzy. Do povědomí milovníků filmu vstoupil epizodní rolí v temné komedii Woodyho Allena „Zločiny a poklesky“ z roku 1989. Kromě toho vydal několik psychoanalytických odborných knih, problematice shoah se věnoval v knize *Generations of Holocaust* (Columbia University Press, 1991), napsané společně s Miltonem E. Jucovym.⁸⁰

⁷⁴ KOSCH, Wilhelm (ed.), *Deutsches Literatur-Lexikon: das 20. Jahrhundert: biographisches-bibliographisches Handbuch. Elfter Band*, Gellert-Gorski. Walter de Gruyter, 2008. s. 393.

⁷⁵ BLUMESBERGER, Susanne — NEUBAUER, Rahel Rosa, *Die Frauen des jüdischen Prager Kreises: Kreative Netzwerke und Transaktionsfelder aus historisch-biografischer Perspektive* [online], Wien 2008, dostupné z: <https://fedora.phaidra.univie.ac.at/fedora/get/o:816/bdef:Content/get> [cit. 15. 5. 2016]. Institut für Wissenschaft und Kunst, Berggasse 17, 1090 Wien. Vedoucí práce Ilse Korotin, s. 51.

⁷⁶ KIEVAL, Hillel J., *Formování českého židovstva. Národnostní konflikt a židovská...*, 2011, s. 180–187.

⁷⁷ SCHMIDT, Carsten, *Kafkas fast unbekannter Freund: das Leben und Werk von Felix Weltsch (1884–1964): ein Held des Geistes, Zionist, Journalist, Philosoph*, Königshausen & Neumann 2010, s. 135–136.

⁷⁸ BLUMESBERGER, S. — NEUBAUER, R. R., c. d., s.51.

⁷⁹ FOX, Margalit, *Martin S. Bergmann, Psychoanalyst, and On Screen Philosopher, Died at 100*, in: *The New York Times* [online]. 2014, dostupné z: http://www.nytimes.com/2014/01/27/movies/martin-s-bergmann-psychoanalyst-and-woody-allens-on-screen-philosopher-dies-at-100.html?_r=0 [cit. 20. 5. 2016].

⁸⁰ SOMERSTEIN, Lynn, *Remembering Martin S. Bergmann: Psychoanalyst, Actor, Friend*, in: *Goodtherapy.org* [online]. 2014, dostupné z: <http://www.goodtherapy.org/blog/remembering-martin-s-bergmann-psychoanalyst-actor-friend-0207144> [cit. 20. 5. 2016].

Dcera Eva (1915–2003), provdaná Shortová, odešla po dokončení střední školy v Jeruzalémě do Londýna, kde nejprve navštěvovala uměleckou školu a pak během druhé světové války vystudovala medicínu. Po smrti manžela, Rolanda H. D. Shorta, v roce 1953, odešla do USA, kde pracovala jako psychiatrická v *Neuro-Psychiatric Institute v New Jersey*. Po odchodu do důchodu žila v Princetonu, kde se vrátila k malování a uspořádala několik výstav obrazů s tematikou Starého zákona.⁸¹

Syn Uriel (1922–1998), narozený již v Jeruzalémě, si později změnil jméno na David Uriel Core. V roce 1951 se oženil s Ofrou Dushmannovou, která pracovala pro OSN. Ve sbírkách Institutu Leo Baecka v New Yorku se zachoval rukopis obsahující báseň,⁸² kterou napsal Shmuel Yosef Agnon (nositel Nobelovy cena za literaturu za rok 1966) v roce 1935 u příležitosti bar mitzvah Uriela Bergmanna.⁸³

PhMr. Max Fanta po smrti manželky a odchodu dcery zůstal v Praze a nadále vedl svoji lékárnu. Je důležité poznamenat, že se svým způsobem proslavil (zejména v Německu) jako vynálezce Fantovy misky (Fantaschale) — lékárenské misky určené pro přípravu mastí a dalších topických lékových přípravků. Lehká, hladká a odolná miska nahrazovala kovové a skleněné misky (správně třenky). Dodnes jsou vyráběné z melaminové pryskyřice.⁸⁴

Magistr Fanta byl majitelem lékárny, ale již za jeho života ji provozovali odpovědní zástupci (nájemci). V roce 1910 jimi byli společně magistři PhMr. Josef Freund a PhMr. Jindřich Kronbauer.⁸⁵ Dne 26. dubna 1912 oba společně s PhMr. Jindřichem Kronbauerem požádali u c. a k. místodržitelství v Praze o povolení používat sacharin jako umělé sladidlo při výrobě čokolády pro diabetiky.⁸⁶ V roce 1921 již byl provozovatelem magistr Freund sám. V Národním archivu je zachována žádost o zastupování firmy „Pax“, vývozní a dovozní firmy, s.r.o., při její žádosti o koncesi k dovozu „jedů, látek a preparátů, jež byly určeny k lékům“. PhMr. Freund je zde uváděn jako zástupce při provozování této koncese. Magistrát požádal při této příležitosti policejní ředitelství v Praze o potvrzení jeho zachovalosti. Žádost je datována 3. května

81 Eva H. Short, in: Town Topics: Princeton's Weekly Community Newspaper Since 1946 [online]. 2003, dostupné z: <http://www.towntopics.com/sep1003/obits.html#obit1> [cit. 21. 5. 2016].

82 Originál básně, přepis do fonetické hebrejštiny a překlad do angličtiny viz zde: <http://www.archive.org/stream/ofradcoreb001f010#page/n2/mode/1up>.

83 SCHLOTTMANN, Kevin, Out of the Archives: Agnon Poem. In: 16th Street: The Blog of the Center for Jewish History [online]. 2012, dostupné z: <http://16thstreet.tumblr.com/post/24883750683/out-of-the-archives-agnon-poem-by-kevin> [cit. 21. 5. 2016].

84 BULTMANN, Martin, *Grundlagen der Arzneiformenlehre: ein Leitfaden zu Vorlesung und Praktikum*. BoD–Books on Demand, 200, s. 49–50.

85 VOJTĚCH, Kraus (ed.), *Adresář královského hlavního města Prahy a obcí sousedních*, Praha 1910, s. 202

86 FREUND, Josef, Žádost o povolení využití sacharinu při výrobě čokolády [online]. 2014, dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-dokumentu/dokument/113839-freund-josef-zadost-o-povoleni-vyuziti-sacharinu-pri-vyrobe-cokolady/> [cit. 8. 05. 2016]. Originál: Národní archiv Praha > Policejní ředitelství v Praze > 1931–1940 > F > Freund Josef (signatura F 1449/11).

1921 a Josef Freund je zde (poněkud nepřesně)⁸⁷ uváděn jako majitel lékárny „U jednorozce“ v Praze I na Staroměstském náměstí.⁸⁸ V lékárnické ročence z roku 1929 je nicméně uváděn jako nájemce („Pächter“) lékárny.⁸⁹ Zmiňovanou koncesi však obdržel až 6. června 1927.⁹⁰ Magistr Freund v této lékárně pracoval již v roce 1899 jako kondicinuující farmaceut („assistent“), jak dokládá jeho policejní přihláška.⁹¹ Je zde uváděn jako zaměstnanec firmy NorgePharma. Tehdy bydlel, jak ještě bývalo zvykem, v domě, kde byla lékárna — v č. p. 551.⁹²

Po smrti PhMr. Maxe Fanty v roce 1925 lékárnou nadále vlastnili jeho dědicové. Lékárnu provozoval PhMr. Josef Freund. Tento muž, pocházející z židovské rodiny, se narodil roku 25. května 1873 v Třebíči na Vysočině. Studium farmacie na Filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity absolvoval v letech 1892–1894. Oženil se s Markétou (Grete) Blochovou (1888–1970), jež pocházela z velké židovské rodiny (měla pět sester a pět bratrů). Měli spolu dvě děti — syna Gerharda (1912–1974) a dceru Elisabeth (1911–1991).⁹³ Syn Gerhard se stal lékařem.⁹⁴ Pražským občanem se stal (doslova „přijat do domovského svazku obce Pražské“) 29. dubna 1913 rozhodnutím c. a k. policejního ředitelství v Praze. Jako bydliště uváděl Prahu I, číslo popisné 739.⁹⁵

Během provozování lékárny byl úspěšný, a proto mohl i finančně podpořit svého švagra, Artura Blocha, jenž po svém otci zdědil porcelánku „Bloch a spol.“ v Dubí, tehdy krásném lázeňském městečku.⁹⁶ Artur Bloch musel při převzetí dědictví vy-

87 Je možné, že bylo míněno, že je majitelem lékárnické koncese.

88 FREUND, Josef, Žádost o povolení obchodu léky. Holocaust.cz [online], dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-dokumentu/dokument/113842-freund-josef-zadost-o-povoleni-obchodu-leky/>. Originál: Národní archiv Praha > Policejní ředitelství v Praze > 1931–1940 > F > Freund Josef (signatura F 1449/11) [cit. 7. 5. 2016]

89 Apotheke Kalender 1929: Handbuch D. Verbandes Deutscher Apotheker in D. Tschechosl. Republik. Brno: SudetenDeutsche Apotheker Zeitung, 1929, s. 105.

90 FREUND, Josef, Vyjádření k žádosti o udělení koncese. Holocaust.cz [online], dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-dokumentu/dokument/113843-freund-josef-vyjadreni-k-zadosti-o-udeleni-koncese/>. Originál: Národní archiv Praha > Policejní ředitelství v Praze > 1931–1940 > F > Freund Josef (signatura F 1449/11) [cit. 7. 5. 2016].

91 Národní archiv, Policejní ředitelství I, konskripce, karton 128, obraz 227.

92 Tamtéž.

93 Provdaná Springerová. Jejím manželem byl MUDr. Erich Springer.

94 Josef Freund. Geni.com [online]. 2015, dostupné z: <https://www.geni.com/people/Josef-Freund/6000000019870984828> [cit. 8. 5. 2016].

95 FREUND, Josef, Nabytí domovského práva. Holocaust.cz [online], dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-dokumentu/dokument/113840-freund-josef-nabyti-domovskeho-prava/>. Originál: Národní archiv Praha > Policejní ředitelství v Praze > 1931–1940 > F > Freund Josef (signatura F 1449/11) [cit. 7. 5. 2016].

96 Arturův otec, Bernard Bloch ji koupil od předchozího majitele firmy O. C. Teuchert z Míšně. Bernard Bloch (a po něm jeho syn Artur) ji dále provozoval pod názvem Eichwelder Porzellan — und Ofen — Fabrik Bloch & Co. Böhmen až do roku 1938, kdy se dostala pod správu Říše a od Artura Blocha byla „vykoupena“ v roce 1942 a působila pod názvem Porzellan Fabrik Dr. Widera Eichwald. V roce 1945 přešla pod správu českého státu, který ji provozoval pod národní správou, kterou do znárodnění v roce 1948 vedl český odborník

platit všechny své neprovdané sestry (což byly všechny až na jednu), takže neměl dostatek prostředků pro provozování čerstvě zděděné továrny. Proto oslovil svého švagra, Josefa Freunda, který do továrny investoval.

Lékárník Freund zasáhl do života Artura Blocha ještě jednou. Artur Bloch se po přátelské dohodě se svou ženou v roce 1929 rozvedl. V té době byl Josef Freund členem české pobočky mezinárodní sionistické humanistické organizace B'nai B'rith⁹⁷ v Praze. Mezi jednou z povinností členů bylo v rámci podpory kontinuity židovského národa ochránit vdovy a sirotky. V tom čase zemřel jeden z Freundových kolegů v organizaci, pan Neumann, a jak bylo zvykem, byl lékárník vybrán pro čestnou funkci tzv. ochránce vdovy. Protože si uvědomil, že v Dubí žije rozvedený továrníka Bloch, oba je seznámil. Vše dopadlo dobře a pan Bloch a paní Neumannová (která konvertovala po svatbě se svým prvním mužem k judaismu) se vzali.⁹⁸

To velmi pomohlo i Arturu Blochovi, a to během okupace. Jeho manželka, Augustina, se s ním nerozvedla. Vzhledem k tomu, že byla za svobodna Diehlová a jejím otcem byl říšský Němec, byla uznána za tzv. árijku. Tím mohla chránit svého muže před transportem do Terezína, kam musel nastoupit až mezi posledními, tři měsíce před koncem války.⁹⁹

Pobytu v terezínském ghettu se za války nevyhnul ani Josef Freund.¹⁰⁰ Dne 6. března 1943 nastoupil do transportu do Terezína, kde 9. července 1944 zemřel.¹⁰¹

Je třeba ještě zmínit, že za vedení PhMr. Josefa Freunda v meziválečné době pracovalo několik dalších židovských farmaceutů — jeho dcera Alžběta Freundová (1911–?), Erich Weiss (1913–1942)¹⁰² nebo PhMr. Melanie Allinová (1907–1941?).¹⁰³

z předválečného období p. Josef Šimek. Nynější název je Český porcelán, a.s., Dubí. Viz: Historie — Český porcelán, a.s. Český porcelán, a.s., Dubí, dostupné z: <http://www.cesky.porcelan.cz/cs/profil-spolecnosti/historie> [cit. 9. 5. 2016].

⁹⁷ B'nai B'rith International (hebrejsky בני ברית, bnej brit, v překladu „Synové smlouvy“) je mezinárodní židovská politická humanistická organizace založená v roce 1843. Je to nejstarší nepřetržitě působící mezinárodní židovská organizace.

⁹⁸ Marietta Šmolková. Centropa.org [online], dostupné z: <http://www.centropa.org/node/79284> [cit. 8. 5. 2016].

⁹⁹ Tamtéž. (Artur Bloch onemocněl během pobytu v Terezíně na zápal plic, z něhož se již zcela nevzpamatoval a v roce 1949 zemřel.)

¹⁰⁰ Jeho posledním bydlištěm za války byl Švédská ulice, číslo popisné 11 v Praze XVI. Viz Josef Freund. Holocaust.cz, dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/86027-josef-freund/> [cit. 8. 5. 2016].

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² PhMr. Erich Weiss byl deportován v roce 1942 z Prahy do pracovního tábora Ujazdow a odtud do koncentračního tábora Majdanek, kde byl 4. 9. 1942 zavražděn. Viz PhMr. Erich Weiss. Holocaust.cz: Databáze obětí [online], dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/147865-erich-weiss/> [cit. 21. 5. 2016].

¹⁰³ PhMr. Melanie Allinová byla transportována do ghetta v Lodži, kde byla zavražděna. Přesné datum smrti není známé. Viz PhMr. Melanie Allinová. Holocaust.cz: Databáze obětí, dostupné z: <http://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/144981-melanie-allinova/> [cit. 21. 5. 2016].

V roce 1939 zakoupila lékárnou firma Lučební Kolín, a.s.¹⁰⁴ Jednalo se o jednu z největších chemických a farmaceutických výrobních firem v prvorepublikovém Československu. Byla založena jako ryze česká firma na výrobu chemikálií v roce 1871. Tento sortiment¹⁰⁵ produkovala stále, ale od roku 1922 k nim přibyla i výroba léčiv — proslula zejména výrobou léčivých přípravků na základě kyseliny salicylové — Acylpyrinu, Acylcoffinu, pasty Polysan či oleje z pšeničných klíčků Bioklein, který se v licenci v té době vyráběl i v Německu.¹⁰⁶ Firma zřídila v prostorách lékárny i veterinární oddělení, kde od 1. září 1940 pracoval i první děkan farmaceutické fakulty v Brně i RNDr. PhMr. Vladimír Homola (1905–1991).¹⁰⁷

Při příležitosti této koupě vydal nový majitel drobnou brožuru „Dějiny staroměstské lékárny U bílého jednorožce“.¹⁰⁸ Jako příznačné pro dobu vydání lze hodnotit fakt, že zcela chybí informace o židovských lékárnících PhMr. Fantovi a PhMr. Freundovi. Cenné je, že je zde popsán interiér dnes již neexistující lékárny.

V brožurě se doslova uvádělo: „Výzdoba lékáren a nádob byla svěřována předním mistrům a malířům své doby. Jednou z lékáren, které tuto ušlechtilou tradici tvořily a nesly, byla i lékárná U bílého jednorožce. Důkazem toho jest vnitřní zařízení lékárny, o němž možno říci, že každý jeho jednotlivý předmět má zvláštní cenu uměleckou i historickou; pochází z doby, kdy majitelem lékárny byla stará šlechtická rodina Freyů z Vysočan.“¹⁰⁹ Při vstupu do lékárny upoutá nejprve zrak návštěvníků empirový pracovní stůl, bohatě zlatem zdobený, umístěný přímo proti vchodu. Další velebenou ozdobou lékárny jsou starobylé půlkruhové hodiny v průčelí místnosti. Historicky jsou pozoruhodné tím, že jejich tvůrcem jest proslulý mistr hodinář Božek,¹¹⁰ který kdysi bezvadným způsobem provedl opravu světoznámého Staroměstského orloje, a jehož stálému dohledu tento složitý stroj byl svěřen. Po stránce umělecké a technické vynikají pak tím, že jediná jejich ručička v podobě hada ukazuje na polokruhovém ciferníku čas od 12 hodin v poledne, případně půlnoci, do dvanácti hodin v půlnoci, případně poledne a po obejití této dráhy jest samočinně vymršťována zpět, aby znovu nastoupila svoji nepřetržitou pouť.¹¹¹ I ciferník těchto hodin, ručně tepaný

104 Též označovány jako Akciové lučební závody Kolín nebo Lučební závody Kolín.

105 Vyráběla se v ní kyselina sírová a boritá, superfosfát nebo kyselina salicylová. Viz ROTTER, Pavel. Lučební závody, a.s., Kolín: Studijní materiál k předmětu Chemická exkurze C6950. Brno 2011.

106 BRONCOVÁ, Dagmar, *Historie farmacie v Českých zemích*. Milpo Media 2003, s. 70.

107 HANZLÍČEK, Zdeněk, Centenium universitního profesora RNDr. PhMr. Vladimíra Homoly, prvního děkana farmaceutické fakulty v Brně (1905–1991) [elektronický zdroj]. In: *Sborník přednášek z dějin farmacie přednesených na odborných sympoziích v roce ... a*. Praha: Sekce dějin farmacie České farmaceutické společnosti ČLS JEP, [2001]. 2005, s. 3–4.

108 Dějiny staroměstské lékárny „U bílého jednorožce“. Praha 1939.

109 Tedy pravděpodobně z první poloviny 19. století.

110 Romuald Božek (1814–1899) byl český vynálezce, hodinář a konstruktér. Byl synem českého vynálezce Josefa Božka. Konstruoval a stavěl dopravní prostředky, časoměrné přístroje, lékařské přístroje ale i hudební nástroje. V roce 1864 měl podíl na přestavbě pražského orloje. Více viz HORSKY, Zdenek, *Pražský orloj*, Praha 1988.

111 Na půlkruhovitě hodiny vzpomíná i dcera lékárníka Maxe Fanty, Elsa Fantová (Bergmanová) ve svých vzpomínkách na svoji rodinu.

a v ohni zlacený, jest pozoruhodným uměleckým dílem. Překrásnou a cennou součástí inventáře lékárny jsou i starobylé nádoby (stojatky), v jejichž nitru jsou pečlivě uschovány různé ingredience pro zhotovování léků, rozestavené na stylových regálech; s oblibou na nich spočine oko každého návštěvníka tím spíše pak, je-li jím náhodou lékárník, který pro jejich ocenění má smysl jistě zvláště vyvinutý. Jsou zhotoveny ze slavkovského porculánu, okrášleny původními malbami, znázorňujícími hlavy hadů nad miskou s jedem, v jejichž středu jest vsazena historická hlava báječného tvora — jednorožce. Neporušené nádoby jsou dodnes při práci v lékárně používány. Jest jich několik druhů; nejcenější z nich jsou ony tvaru pohárkovitého. Vedle těchto porculánových nalézáme zde i nádoby dřevěné, zdobené zlatem, které mají rovněž velikou cenu historickou a uměleckou.¹¹²

Během období druhé světové války byl provizorem PhMr. Karel Navrátil.¹¹³ V tomto období lékárna vykonávala nejen obvyklou činnost (příprava léků na předpis a prodej farmaceutických specialit), ale pokračovala ve výrobě již dříve zavedených přípravků. K nejoblíbenějším z tohoto sortimentu patřil kosmetický léčivý krém Alsol,¹¹⁴ železitá tinktura Aethenstaedtova nebo sedativum Passaven. Nověji zavedli vlastní značky kosmetiky Erpha a Alega.¹¹⁵

Lékárna se vzhledem ke své poloze dostala do ohniska bojů mezi pražskými povstanci hájícími komplex Staroměstské radnice pod velením poručíka Antonína Kozla a silně ozbrojenými jednotkami Waffen-SS v Čechách a na Moravě, kterým velel SS-Gruppenführer Carl von Pückler-Burghaus (její velitelství sídlilo v nedaleké budově Právnické fakulty). Během bojů se z prostor lékárny stala improvizovaná ošetrovna raněných (ironií dějin tomu bylo již v červnu 1848). Došlo k tomu také z důvodu, že na střeše Týnského chrámu se ukrýval německý ostřelovač a nemohla přijet sanitka. Na tehdejší boje vzpomínala v roce účastnice Pražského povstání Libuše Erbsová, která tehdy v lékárně U jednorožce pracovala:

„Jak začali lítat hloubkaři, tak se lidé chtěli schovat pod podloubí naproti orloji. Toho samozřejmě potom využil jeden německý oficír. Když viděl, co je tam schovaných lidí, tak to tam mezi ně prásknul granát. V tu ránu kopy mrtvol.“

Vzpomínala i na ošetřování raněných v lékárně: „Tam těm lidem to utrhalo ruce, nohy, poranilo břicha. Byli cítit střelným prachem. Víte, hrozný, hrozný to bylo! To se musí prožít! Ono ani dramatické a drastické vyprávění nikdy nevylíčí tu situaci, která je.“¹¹⁶

Během bojů bylo těžce zasaženo několik domů — Němci používali zápalnou munici. Zasažen byl i dům č. p. 551 s lékárnou, která byla nenapravitelně zničena. Došlo

112 Dějiny staroměstské lékárny „U bílého jednorožce“. Praha 1939, s. 13–16.

113 MEČL, Josef — KOLÁŘOVÁ, Milada (eds.), *Lékárnická ročenka* 1943, Praha 1943, s. 167.

114 Alsol bylo dobové synonymum pro Alluminum acetico-tartaricum, octan a vínan hlinitý. Roztok z něj (Solutio aluminii acetico-tartarici, syn. Solutio Burrow) se používá jako adstringens při otocích.

115 Dějiny staroměstské lékárny „U bílého jednorožce“. Praha 1939, s. 17–18.

116 Před šedesáti lety v Praze propuklo povstání. Český rozhlas — Rádio Praha [online]. Praha: Český rozhlas, 2005, dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/pred-sedesati-lety-v-praze-propuklo-povstani> [cit. 10. 5. 2016].

k tomu v ranních hodinách 7. května, kdy na Staroměstskou radnici zaútočila čtyři lehká a jedno těžké obrněné vozidlo. Výstřely zasáhlo i domy, které sousedily s lékárnou — Štorchův dům (č. p. 552) a Sixtův dům (č. p. 553), které začaly hořet,¹¹⁷ stejně jako dům U kamenného beránka s lékárnou.¹¹⁸

Po zásahu a vyhoření domu U kamenného beránka lékárna ještě nezanikla, ale přestěhovala se do domu číslo popisné 548 na Staroměstské náměstí. Na základě dekretu prezidenta republiky z 24. října 1945 došlo ke znárodnění i majitele lékárny, továrny Lučební Kolín, a její změně na Synthesii, chemické závody, národní podnik. Lékárna zůstávala nadále v jejím vlastnictví. Nájemcem byl PhMr. Pavel Papáček a lékárnou pro něj vedl PhMr. Vladimír Turek.¹¹⁹ Nicméně i samotná lékárna byla 16. ledna 1950 tzv. znárodněna a 15. května 1950 zcela zrušena.¹²⁰ Tím skončila staletá existence této lékárny.

Stopa domu U kamenného beránka a lékárny U jednorozce v dějinách však ještě neskončila. Jistá kontinuita spočívala v osobě poslední přítelkyně Alberta Einsteina, Johanně Fantové. Ta se narodila jako Johanna Bobaschová 9. dubna 1901 v brněnské židovské rodině. Seznámila se se synem lékárníka Maxe Fanty, Ottou, a v roce 1925 se vzali.

Otto Fanta byl jediný syn Bertý a Maxe Fantových. Narodil se 26. října 1890.¹²¹ V roce 1912 ukončil studia filosofie v Praze v německé části Karlo-Ferdinandovy university. Během školních let se seznámil s významným spisovatelem Franzem Werfelem. Pracoval jako učitel na střední škole. S Einsteinem se znal od jeho návštěv uměleckého salónu jeho matky, Bertý Fantové. Velice ho zaujala jeho teorie relativity a dokonce v roce 1922 napsal scénář k filmu o ní. Film byl realizován pod názvem „Die Grundlagen der Einsteinschen Relativitätstheorie“ („Základy Einsteinovy teorie relativity“). Kromě Otty Fanty na něm spolupracovali Otto Buek,¹²² Rudolf Lämmel¹²³ (v Curychu) a Georg Friedrich Nicolai¹²⁴ (v Berlíně). Název filmu navrhl samotný Albert Einstein.

Film obsahoval 80 000 jednotlivých políček¹²⁵ a dá se označit za první větší opravdu vědecký film. Obsahoval také delší animovanou sekvenci.¹²⁶ Režisérem byl

117 PADEVĚT, Jiří, *Průvodce protektorátní Prahou: místa — události — lidé*, Praha 2013, s. 265.

118 ŠUSTEK, Vojtěch — PŘIKRYLOVÁ, Miroslava, *Pražské povstání květen 1945: Boje o radniční budovy* [online], dostupné z: <http://www.ahmp.cz/povstani/> [cit. 10. 5. 2016].

119 MEČL, Josef — KOLÁŘOVÁ, Milada, *Lékařnická ročenka 1947–48*, Praha 1947, s. 186

120 HANZLÍČEK, Zdeněk, *Příspěvky k dějinám pražského lékařnictví*, Praha 1990, s. 115.

121 Národní archiv, Policejní ředitelství I, konskripce, karton 113, obraz 388. Pozn.: chybně přepsáno na rok 1896.

122 Otto Buek (1873–1966) byl německý filozof, spisovatel a překladatel.

123 Rudolf Lämmel (1879–1962) se zabýval reformou pedagogiky a rovněž byl spisovatelem. Působil v Německu a Švýcarsku.

124 Georg Fridrich Nicolai (1874–1964) byl německý lékař, fyziolog a pacifista. V roce 1933 emigroval z Německa do Chile, kde žil až do své smrti.

125 Film byl složen z 3 částí: 1. Das Relativitätsprinzip (488 m); 2. Die Lichttheorie (460 m); 3. Die spezielle Relativitätstheorie (477 m und 620 m).

126 Animované sekvence byly přidány pro promítání v USA v roce 1923 Maxem a Davem Fleischerovými ze slavného studia Fleischer Studios produkující kreslené filmy (vytvořili

Hanns Walter Kornblum a byl produkován firmou Colonna Filmgesellschaft v Berlíně. Film byl diváky přijat příznivě, ale kritiky nebyly jednoznačně pozitivní.¹²⁷ Negativně se, jak se ostatně dalo čekat, k filmu stavěl nacionalisticky laděný německý tisk. Německá kopie filmu se bohužel nezachovala, ale v roce 2005 objevila německá televize 3sat kopii s anglickými titulky v Britském filmovém institutu.

Johanna Fantová se osobně setkala s Einsteinem v roce 1929 v Berlíně, kde se mu představila jako snacha lékárníka Maxe Fanty z Prahy. Einstein ji pověřil organizací své poněkud chaoticky uspořádané knihovny. Také ji pozval na projížďky po jezeře Caputh blízko u Berlína, kde měl své letní sídlo. Poté se jejich cesty na nějakou dobu rozdělily. Einstein odjel roku 1933 z Evropy do Ameriky, kde získal místo profesora na univerzitě v Princetonu. Manželé Fantovi uprchli v roce 1939 z Česko-Slovenska. Otto Fanta zůstal v Anglii, kde roku 1940 zemřel.

Johanna Fantová odjela do Ameriky (nevíme, jestli se cestou zastavila ještě v Anglii, kde zakotvil její manžel). V Princetonu se setkala s Einsteinem, který si vybavil její pomoc při organizaci jeho knihovny v Berlíně a doporučil ji vystudovat knihovnictví. Johanna Fantová uposlechla jeho rady a vystudovala knihovnictví na University of North Carolina. V roce 1944 ukončila studium a nastoupila jako knihovnice na slavné princetonské Firestone Library, kde se vypracovala na vedoucí oddělení map (1952). Pro Einsteina vysoká, štíhlá, nakrátko ostříhaná černovláska představovala evokaci staré Evropy — „světa včerejška“ řečeno s Arturem Zweigem, do kterého, jak tušil, se už nevrátí. Od roku 1945 se stala jeho důvěrnou přítelkyní. Zaplnila tak mezeru po poslední Einsteinově přítelkyni, Margeritě Koněnkové, která se vrátila do Sovětského svazu.¹²⁸

Stala se dlouholetou důvěrnou přítelkyní stárnoucího génia, s kterým trávila hodně času. Doprovázela ho i při jeho oblíbeném koníčku — plachtění na jezeře Carnegie poblíž Princetonu. Její okolí na ni naléhalo, aby si poznamenávala své rozhovory s profesorem Einsteinem. Fantová dlouho váhala. Nakonec si začala psát deník necelé dva roky před smrtí svého přítele — od října 1953 do dubna 1955. Zaznamenávala obsahy telefonátů i básně a obsahy dopisů, které jí Albert Einstein psal. Tyto dopisy za pomoci Betty Neumannové¹²⁹ zpracovávala do strojopisu, psaného německy. Tento

například animované postavičky Pepka námořníka, Betty Boop či Supermana). Viz: Die Grundlagen der Einsteinschen Relativitäts-Theorie (1922): Expanded by the Fleischer Brothers in 1923. Imdb.com [online], dostupné z: <http://www.imdb.com/title/tt0827180/> [cit. 12. 5. 2016].

¹²⁷ Quellen zur Filmgeschichte 1922: Daten zum Einstein-Film, dostupné z: <http://www.kinematographie.de/EINSTEIN.HTM> [cit. 13. 5. 2016].

¹²⁸ Podle knihy publikované v roce 1995 bývalým vysoce postaveným sovětským špiónem Pavlem Sudoplatovem byla Margarita Koněnková (1896–1980) sovětskou špiónkou nasazenou mezi americké vědce (například Albert Einstein nebo J. Robert Oppenheimer) s cílem získat informace o americkém atomovém programu. Tento zdroj ale není považován za seriózní. Nicméně Koněnková byla i milenkou dalších významných osobností, jako byl Sergej Rachmaninov nebo Fjodor Šaljapin. Viz CALAPRICE, Alice — KENNEFICK, Daniel — SCHULMANN, Robert, *An Einstein Encyclopedia*, Princeton 2015, s. 106.

¹²⁹ Betty Neumannová byla Einsteinovou milenkou v letech 1923–1925. V roce 1938 napsala ze svého domova Einsteinovi, aby jí pomohl emigrovat do USA a ten jí vyhověl a zpro-

manuskript včetně dopisů prodala Gilletu Griffinovi,¹³⁰ který vše posléze věnoval princetonské Firestone Library.

V rámci plánovaného výzkumu o významných dvojicích působících na Princetonské univerzitě byl strojopis objeven v osobní složce Johanny Fantové. Knihovnice Alice Calapriceová¹³¹ je přeložila a publikovala v *Princeton University Library Journal*.¹³²

Johanna Fantová přežila svého přítele o více než čtvrtstoletí — zemřela v roce 1981.¹³³ S její smrtí se uzavřela jedna kapitola zdánlivě malých, ale současně také velkých dějin.

ABSTRAKT

PŘÍBĚH JEDNOHO ZMIZELÉHO SVĚTA

LÉKÁRNA U BÍLÉHO JEDNOROŽCE V PRAZE, JEJÍ OSUD A OSUD JEJÍCH MAJITELŮ (NEJEN) VE DVACÁTÉM STOLETÍ

Osud známé pražské lékárny „U bílého jednorožce“ na Staroměstském náměstí v mnohém odráží komplikované dějiny Čech a vůbec střední Evropy v první polovině 20. století. Lékárna existovala již od počátku 15. století a definitivně zanikla až po zásahu německým granátem během květnového pražského povstání v roce 1945. Lékárnu proslavil její majitel PhMr. Max Fanta (majitel v letech 1884–1925) a jeho rodina. Sám Max Fanta byl význačný lékárník (zejména v Německu se proslavil jako vynálezce lékárenské misky z melaminové pryskyřice, tzv. Fantaschale), ale mnohem více vešla do podvědomí pražské společnosti jeho žena Berta, rozená Sohrová, která pocházela z bohaté židovské rodiny z Libochovic. Berta Fantová pořádala v salónu nad lékárnou před rokem 1914 společensko-umělecké večírky, jehož se zúčastnili Franz Kafka, Max Brod, Hugo Bergmann nebo Albert Einstein (tzv. Fantakreis). Manželka Maxe Fanty se zajímala o tehdy populární theosofie a rovněž byla v osobním kontaktu se zakladatelem antroposofie, Rudolfem Steinerem. Jejich dcera, Elsa Fantová, byla první ženou, která v Čechách vystudovala farmacii (1908). Provdala se za významného filozofa a sionistu Hugo Bergmanna, s kterým odjela v roce 1919 do Jeruzaléma. Berta Fantová chtěla odjet se svojí dcerou a její rodinou, ale zemřela na konci roku 1918. Manželé Bergmannovi se rozvedli

středkoval její odjezd z Rakouska. Viz SIEGEL — ITZKOVITCH, Judy, Getting up close and personal with Einstein. *Jerusalem Post* [online]. Jeruzalém, Izrael, 2016, 85, dostupné z: <http://www.jpost.com/Health-and-Science/Getting-up-close-and-personal-with-Einstein> [cit. 15. 5. 2016].

130 Gillett Godd Griffin (narozen 1928, New York) je kurátorem Firestone Library v Princetonu. Viz STRATTON, Jean, Gillett Griffin, Curator of Pre-Columbian Collection, Has Had a Long Love Affair With Art, in: *Town Topics: Princeton's Weekly Community Newspaper*, dostupné z: <http://www.towntopics.com/mar1004/stratton.html> [cit. 15. 5. 2016].

131 Alice Calapriceová (narozen 1941, Berlín), spoluautorka několika monografií o Albertu Einsteinovi. Pracuje jako dlouholetá nakladatelská lektorka a korektorka. Překládá z němčiny a arménštiny (má arménské předky).

132 CPAE, vol. 5, *Princeton University Library Journal* 65 No 1 (autumn 2003, published 2004). Fantova manuscript in Firestone Library, Gillett Griffin via Andor carius, personal communication, excerpts of daily Journal entries in Calaprice, The New Qutable Einstein. Viz CALAPRICE, Alice — KENNEFICK, Daniel — SCHULMANN, Robert, *An Einstein Encyclopedia*, Princeton 2015, s. 106–107.

133 CALAPRICE, Alice — LIPSCOMBE, Trevor, *Albert Einstein: a biography*. Greenwood Publishing Group 2005, s. 132

ve třicátých letech, ale žili nadále v britské mandátní Palestině. Jejich syn Martin byl uznávaným psychoanalytikem, jejich dcera Eva vystudovala medicínu a stala se psychiatrickou a syn Uriel pracoval se svojí manželkou pro OSN. Manželé Fantovi měli ještě syna Ottu, který před nacismem uprchl do Anglie, kde v roce 1940. Vdova po něm, Johanna, rozená Bobaschová, která byla v letech 1945–1955 důvěrnou přítelkyní Alberta Einsteina v Princetonu.

KLÍČOVÁ SLOVA

Lékárna U bílého jednorožce; Berta Fantová; Elsa Fantová; Hugo Bergmann; Franz Kafka; Albert Einstein

ABSTRACT

THE STORY OF A VANISHED WORLD

THE WHITE UNICORN PHARMACY IN PRAGUE, ITS DESTINY AND THE DESTINY OF ITS OWNERS (NOT ONLY) INTO THE TWENTIETH CENTURY

The fate of the famous pharmacy “At the White Unicorn” at the Old Town Square in Prague reflects in some ways the complicated history of Bohemia and Central Europe in the first half of the 20th century. The pharmacy has existed since the beginning of the 15th century and was definitely destroyed after the strike of the German grenade during the Prague uprising in May 1945. PhMr. Max Fanta, owner of the pharmacy in 1884–1925 and his family, made pharmacy “At the White Unicorn” famous. Max Fanta himself was a prominent pharmacist (he became famous, especially in Germany, as the inventor of a pharmaceutical small bowl from melamine resin, the so called Fantaschale), but his wife, Berta, born Sohrova, who came from the rich Jewish family from Libochovice, was still more famous in the Prague society. Berta Fantová organized a sociable and artistic party in the their salon above the pharmacy before 1914, attended by Franz Kafka, Max Brod, Hugo Bergmann or Albert Einstein (the so called Fantakreis). Max Fanta’s wife was interested in those days the popular theosophy at that time, and was also in personal contact with the founder of Anthroposophy, Rudolf Steiner. Their daughter, Elsa Fantova, was the first woman, who finished the study of pharmacy in the Czech lands (1908). She married prominent philosopher and Zionist Hugo Bergmann. Husbands with their children moved to Jerusalem in 1919. Berta Fantova wanted to leave with her daughter and her family, but she died at the end of 1918. The husbands divorced in the 1930s, but constantly both lived in the Mandatory Palestine (and late in the State of Israel). Their son Martin was a recognized psychoanalyst in the New York, their daughter Eva finished medicine’s studies and became a psychiatrist, and his son Uriel worked with his wife for the UN. Husband Fanta had a son Otto too. Otto Fanta escaped from Prague before Nazism to England, where died in 1940. The widow after him, Johanna (born Bobasch), was an intimate friend of Albert Einstein in Princeton in the years 1945–1955.

KEYWORDS

Pharmacy at the White Unicorn; Berta Fanta; Elsa Fanta; Hugo Bergmann; Franz Kafka; Albert Einstein

Tomáš Arndt

Department of Social and Clinical Pharmacy, Faculty of Pharmacy in Hradec Králové, Charles University

arndttomas66@mail.com

František Dohnal

Department of Social and Clinical Pharmacy, Faculty of Pharmacy in Hradec Králové, Charles University
dohnal@faf.cuni.cz.

